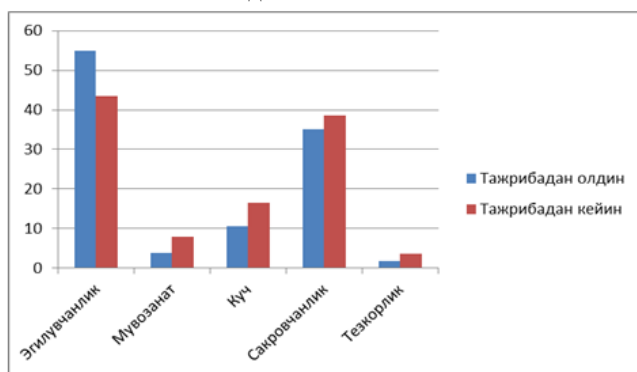


1-расм. Тажриба гурухининг тадқиқотдан олдин ва тадқиқотдан кейинги олинган натижалари динамикаси



Адабиётлар

1. Ўзбекистон республикаси Президентининг 2017 йил 3 июндаги “Жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3031-сонли қарори.
2. Хайтметов И.С. Гимнастиканинг спорт турларида хореографик машқларни ўтказиш услубиёти. Ўқув-услубий қўлланма –Т.: «Фан ва технология», 2016, 130-б.
3. Хайтметов И.С. “Sport pedagogik maxoratini oshirish” (Badiiy gimnastika) Xoreografik mashqlarni o’tkazish uslubiyoti O’quv-qo’llanma –Т.: « Davr matbuot savdo», 2020, 176-б.
4. Эштаев А.К. Спорт гимнастикаси машғулотининг назарий асослари. Услубий қўлланма. -Т.: ЎДЖТИ нашриёт-матбаа бўлими, 2009. 113-б.

РЕЗЮМЕ

Илгари сурилган тадқиқот гипотезаси 9-11 ёшли гимнастикачи қизларни ўқув-тренировка жараёнида хореографик машқларга ўргатиш ўзининг амалий тасдиғини топди.

РЕЗЮМЕ

Предложенная гипотеза исследования нашла практическое применение при обучении гимнасток 9-11 лет хореографическим упражнениям во время тренировок.

SUMMARY

The hypothesis of the research proposed earlier has found practical application in teaching 9-11 year old gymnasts to choreographic exercises during training

ОЛИЙ ТИББИЙ ТАЪЛИМНИНГ УМУМИЙ ТЕНДЕЦИЯЛАРИ ВА ҚОНУНИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ ЎРНИ

М.Р.Кадилова – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент
Фаргона жамоат саломатлиги тиббиёт институти

Таянч сўзлар: тиббий таълим, тиббиёт педагогикаси, тиббий маданият, касбий маданият, профессионаллик, модернизация, мотивацион мезон, когнитив мезон, фаолиятли мезон, шахсий мезон.

Ключевые слова: медицинское образование, медицинская педагогика, медицинская культура, профессиональная культура, профессионализм, модернизация, мотивационный критерий, когнитивный критерий, критерий деятельности, личностный критерий.

Key words: medical education, medical pedagogy, medical culture, professional culture, professionalism, modernization, motivational criterion, cognitive criterion, activity criterion, personal criterion.

Бугун мамлакатимизда миллий тиббий таълим соҳасини модернизация қилиш, тиббий таълимга халқаро таълим стандартларини жорий қилиш бўлажак шифокорларни аҳоли саломатлигини муҳофаза этишга ўргатиш бўйича комплекс илмий тадқиқотлар олиб бориш, шунингдек, тиббий таълимда таълим олаётган ёшларга маънавий – маърифий самарали тизимини яратиш бўйича изчил ишларни амалга ошириш масалалари Президентимиз Ш.Мирзиёев томонидан қабул қилинаётган қарор ва фармонларда ўз аксини топмоқда.

2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши Ҳаракатлар стратегияси ҳамда 2019 – 2025 йилларда Ўзбекистон Республикасининг соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш концепцияси вазифасига мувофиқ, шунингдек, тиббиёт ва фармацевтика таълими ва илм – фан тизимини янада такомиллаштириш, унинг амалий соғлиқни сақлашга интеграция қилинишини таъминлаш ҳамда тиббий ёрдам кўрсатиш даражасини ошириш мақсадида:

бирламчи тиббиёт – санитария ёрдами муассасалари учун умумий амалиёт врачлари ичида эҳтиёж юқори бўлган тор мутахассисликлар бўйича шифокорларни тайёрлашни ташкил этиш;

тиббиёт ва фармацевтика кадрларини тайёрлаш ва

узлуксиз касбий таълимини жараёнларига ўқитишнинг кредит – модул тизимини жорий этиш;

тиббиёт ва фармацевтика кадрларинг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизимининг марказлаштирилишига барҳам бериш, уларнинг узлуксиз касбий таълим билан тўлиқ қамраб олинишини таъминлаш;

тиббиёт ва фармацевтика кадрларини қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларида ўқитиш жараёнларини мониторинг қилиш ва шахсий ҳисобга олишни таъминлаш;

тиббиёт ва фармацевтика илм – фанини, шунингдек, соғлиқни сақлаш соҳасидаги инновацияларни жаҳон даражасигача ривожлантириш, уларни илмий майдонига интеграция қилинишини таъминлаш;

кадрлар тайёрлаш, таълим, илм – фан ва амалиётни интеграция қилишнинг узлуксизлигини таъминлаш мақсадида тиббиёт ва фармацевтика муассасаларининг клиниклари, ўқув – ишлаб чиқариш базаларини ривожлантириш [1].

Юқорида қўйилган вазифалардан келиб чиқиб бугун биз тиббий таълимда ўқув – тарбия жараёнини ташкил қилишда замонавий тенденцияларга ёндошишимиз талаб этилади ҳамда тиббиётда педагогиканинг ўрни ва аҳамиятини таҳлил қиламиз.

Тиббиёт соҳасида педагогиканинг шаклланиши ва ривожланиши учун тарихий – педагогик изланишларни ташкил қилишда қуйидагиларни аниқлаш талаб қилинади;

- у ёки бу ходисани шакллантириш концепциясини мавжудлиги;
- фан ва амалиёт ғояларининг мавжудлиги;
- педагогика ва тиббиёт ўртасидаги боғлиқлик ва уларни тарихий – педагогик жараёнда амалга ошириш ғояларининг мавжудлиги.

Адабиётларнинг таҳлилларидан шуни кўриб турибмизки, бугун биз ўқув – тарбия жараёнини ташкил қилишда ҳар томонлама ривожланган юксак маданият эгаси бўлган шифокорларни тарбиялаш муҳим. Илмий адабиётларни таҳлил қилиш “Маданият” тушунчасини инсонийлаштириш, культивация жараёнининг натижаси, парвариш воситалари сифатида талқин қилинади [5:447].

Шифокорлик касби билан шуғулланган ахлоқий фазилатларга ҳам алоҳида эътибор бериши талаб этилади. Бизга маълумки, қадимдан табиблик касби энг улуғланган касблардан бири бўлиб, у инсонларни дардига шифо топиш, уларни турли хил оғриқлардан халос этиш билан боғланган. Шунинг учун ҳам тиббиётда ахлоқий меъёрлар алоҳида аҳамият касб этган.

Олий тиббий таълимда бўлажак шифокорларнинг тарбиялаш масалаларига ёндошар эканмиз, бўлажак шифокорларнинг касбий – маънавий, ахлоқий фазилатлари масалаларини ҳам тадқиқ этиш зарур. Педагог олим Б.Т.Лихачев ўзининг олиб борган тадқиқотларида «Ахлоқ – бу жамиятдаги одамларнинг муносабатларини жамоатчилик фикри асосида бошқарадиган, уларнинг хулқ-атвори ва фаолиятини рағбатлантирувчи ёки таъқиқловчи меъёрлар ва қоидалар тўпламидир», – деб ҳисоблаган [7:42].

Умуман олганда, инсоннинг касбий маънавияти таълим-тарбия жараёнида унинг фаолиятида ахлоқий талаблар қай даражада эканлиги ва қай даражада сингдирилиши билан тавсифланади. Касбий таълим жараёнида талаба касбий маънавият меъёрлари билан муайян муносабатларга киришиб, уларда ўзининг ахлоқий моҳиятини англайди ҳамда унинг тарбияланганлик даражаси маданияти билан белгиланади.

Маданият – бу инсонларнинг ижодий фаолияти туфайли яратилган моддий ва маънавий бойликлар мажмуигина бўлиб қолмай, айти пайтда у жамият тараққиётининг даражасини ҳам ифодалайди, яъни жамиятдаги билим, мезон ва қадриятларнинг йиғиндиси маданиятда гавдаланади [3:6].

Шу ўринда биз тадқиқотларимиз таҳлилларидан келиб чиқиб тиббиётда “Касбий маданият” ни ривожлантириш масалаларига тўхталдик.

Касбий маданият ахлоқий фазилатларнинг бир кўриниши сифатида когнитив жараённинг моҳияти ва шахсни ривожлантиришда уни амалга ошириш хусусиятларини очиб бериш лозим. Бўлажак шифокорнинг касбий маданияти унинг билимлари, кўникмалар, тамойиллар ва эътиқоддан иборат бўлиб, бу фазилатларни амалга ошириш кўникмалари ва қобилиятлари, бўлажак шифокорнинг кундалик фаолиятида намоён бўлади.

Касбий маданиятнинг ўзига хос хусусиятлари:

Биринчидан, унинг мутахассислик хусусиятига эга эканлигида ва касбий фаолиятнинг мазмуни билан ўз эгаллаган соҳасига кириша олишида. Бундан ташқари, деярли бўлажак шифокор ҳеч бир ижтимоий фаолияти унинг таъсиридан ташқарида бўлмайди. Ўзи ёлғиз

қолганда ҳам, инсон ўзининг касбий маданияти таъсирида ўйлайди ва ҳаракат қилади.

Иккинчидан, бўлажак шифокорнинг касбий маданияти унинг онги, хисси, иродасида ҳам намоён бўлиб, унинг ўз соҳасига доир қарорлар қабул қилишига таъсир кўрсатади.

Учинчидан, касбий маданият шахснинг дунёқараш даражасига, шахсий жавобгарлик хиссига бевосита боғлиқ.

Умумий маънода бўлажак шифокорнинг касбий фаолиятида уч таркибий қисм асосдир. Булар – **касбий маънавият, касбий ахлоқ ва касбий маданиятдир**.

Касбий маданият бу – касбий фаолият меъёрлари, тушунчалар ва мулоҳазаларнинг субъектив анланган ифодасидир. Инсон ҳаётида у инсон онгининг ақлий фаолияти шакли сифатида намоён бўлади.

Касбий маданият – шифокор ва бемор ўртасидаги объектив ва субъектив хусусиятларга эга. Уларнинг объективлиги шундаки, улар касбий фаолият талаблари билан белгиланади, шунингдек, унинг мазмуни принциплал жихатдан иқтисодий, сиёсий ва бошқа ижтимоий муносабатларнинг моҳияти билан белгиланади. Касбий маданият муносабатлар субъектив хусусиятига эга, чунки улар ҳақиқатан ҳам тўғридан-тўғри мутахассис, шахс томонидан амалга ошади.

Биз тадқиқ этган тадқиқотимизда касбий маданият, касбий фаолият таркибий қисмларининг ўзаро уйғунлигида бўлажак шифокор маданиятининг моҳияти ўз ифодасини топади. Шу сабабли ҳар бир бўлажак шифокор ўзининг касбий фаолияти учун шахсий маънавий жавобгарликни ўз зиммасига олиши шарт. Чунки бу унинг мақсадларини белгилаши, қарор қабул қилиши, шахсий хулқ-атвори режалаштириш ва ўзига боғлиқ бўлган касбий фаолиятнинг асосий бўғинидир. Юксак профессионалликни юксак касбий маданиятга, ижтимоий фаоллик, шахсий ишонч, онгли мотив ва одатий хатти-ҳаракатлар нормаларига айлантириш бугунги кунда олий тиббий таълим муассасаларининг асосий тарбиявий вазифасидир.

Тиббиёт ходимининг касбий маданиятини ҳамда касбий фазилатлари ҳамда уларни намоён бўлишининг ўзига хос хусусиятларини таҳлил қилиш доирасида биз тиббиётнинг ижтимоий ва касбий муносабатларини алоҳида соҳаси сифатида аниқлаш мумкин, деб ҳисобладик. Шифокорлик касби – бу махсус тайёргарлик, тажриба ва иш тажрибаси натижасида олинган махсус тиббий назарий билимлар ва амалий кўникмалар тўпламига эга бўлган мутахассиснинг меҳнат туридир. Бунда тиббий билим – бу инсон танасининг хусусиятлари ва унга таъсир қилиш имкониятлари тўғрисида билимлари олий тиббий маълумотга эга бўлган мутахассис ва «бунга рухсат олган шифокордир» [2:736]. И.В.Силуанова эса шифокорнинг ахлоқий маданиятини тиббий профессионалликнинг асоси, деб ҳисоблайди [9:8].

Шифокор (амалиётчи ва олим) касбий фаолиятининг асосий мақсади инсон ҳаётини сақлаб қолиш, касалликларнинг олдини олиш ва кишилар соғлигини тиклаш, шунингдек, даволанмайдиган касалликларда азобланишни камайтиришдир [8:272]. Шифокорнинг касбий ва шахсий маданияти, М. А.Мартинованинг талқинига кўра, «мураккаб ижтимоий хусусият, унинг маънавий, ахлоқий ва интеллектуал ривожланиши, юқори профессионаллиги ва касбий аҳамиятли, ахлоқий ва деонтологик фазилатларнинг ривожланиш кўрсаткичидир» [10:180]. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики касбий маданият шифокорлар касбий фаолиятини тартибга солиб, унинг самарадорлигини таъминлайди, чунки бу муайян

ҳолатларда тиббий билим ва кўникмаларни қўллашга йўналтирувчи ва чекловчи ички, корпоратив ахлоқий меъёрлардир. «Ахлоқ, – деб ёзади бу ҳақида Т.А.Ковелина–шифокорнинг шахсияти унинг яхлитлигининг гарови бўлиб хизмат қилади. Ахлоқ ва унинг талабларидан воз кечиш ўзини шифокор бўлиш имкониятидан маҳрум қилишни англатади» [6:296].

Шифокор маданиятини унинг хулқ – атвори ва маданияти белгилайди Шифокорнинг касбий ахлоқи инсон саломатлиги ва ҳаётини ҳимоя қилиш ва унинг мақсадларига амал қилиш билан белгиланади. Шифокор ахлоқи нима? Бу шифокорнинг ўз фаолияти соҳасидаги хулқ-атворининг ахлоқий қадриятлари ҳақидаги фан сифатида таърифланиши мумкин бўлган умумий ахлоқнинг бир қисмидир. «Тиббий этика хулқ-атвор стандартлари тўпламини ўз ичига олади, шифокорнинг бурчини, виждони ва виждоний қадрини белгилайди» [4:191].

Тиббий тизимида ҳалолликни мавжулиги беморларнинг соғлиги кўрсаткичларида – касалланиш, ўлим, умр кўриш давомийлиги, туғилиш ва бошқаларда акс эттирилиб, тиббий демография, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий тиббиёт, ижтимоий ва бошқа соҳа мутахассислари томонидан ўрганилаётганини кўришимиз мумкин. Юртимиздаги барча беморларга сифатли тиббий хизмат кўрсатилмаса, бундай соғлиқни сақлаш тизимини адолатли деб бўлмайди. Олиб борилган таҳлиллардан шуни айтиш мумкинки, юқоридаги ахлоқий меъёрлар тиббий фаолиятнинг таркибий элементлари эканлигини ва шифокорларнинг касбий маданиятини белгилайди.

Умуман олганда шифокор маданияти тиббиёт ходимларининг беморлар, уларнинг қариндошлари, шунингдек, даволаш пайтида шифокорларнинг ўзаро муносабатлари билан боғлиқ бўлиб, маданий-ахлоқий муносабатларини қамраб олади. Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотлар натижасида шифокорнинг мавқеи, касбий фаолиятини амалга ошириш учун зарур бўлган омил, шунингдек, шифокорларга ва умуман,

соғлиқни сақлашга қўйиладиган талаблар ортади. Аммо ижтимоий шаклланишидан қатъий назар, муваффақиятли даволанишнинг шартли тиббиёт касбининг инсоний моҳияти – азоб-уқубатларни енгилаштириш ва касалга ёрдам бериш истаги билан белгиланадиган муайян ахлоқий тамойилларга мунтазам риоя қилиш талаби қўйиб келинган ва шундай бўлиб қолади. Чунки даволанишнинг ушбу мажбурий тамойилига амал қилинмаса, касбий маънавий-ахлоқий меъёрларга риоя қилиш ҳақида гап бўлиши ҳам мумкин эмас.

Бир қатор адабиётлар таҳлили ва олимларнинг тиббий таълимни ривожлантиришдаги қарашлари касбий маданият мезонларини аниқлаш имконини берди:

- **Мотивацион мезон** – ушбу мезон тиббий таълим талабаларини онгли равишда касбий фаолиятининг мазмунидан келиб чиқиб, уни фанларни ўзлаштиришга қиришишга, тиббиётдаги замонавий билимларни ўзлаштиришга, профессионализмни ривожлантиришга туртки бўлади. Бу мезон бўлажак шифокорларни атрофга, жамиятга бўлган муносабатини ўзгартиради.

- **Когнитив мезон** – ушбу мезон тиббий таълим талабаларининг маънавий – ахлоқий ғояларини ва унинг тушунчаларининг тўлиқлиги ва ҳажмини ҳамда улар ўртасидаги боғлиқлигини таъминлайди.

- **Шахсий мезон** – тиббий таълим талабаларини тайёрлаш жараёнида касбий фазилатларнинг махсус аспекти шакллантириш, жумладан инсонийлик, интилувчанлик, масъулиятлилик ва бошқалар.

- **Фаолият мезони** – ушбу мезон тиббиёт соҳасида қабул қилинган қарорлар, меъёрларга амал қилиш ҳамда мунтазам равишда ўз устида ишлаб бориш.

Шундай қилиб олий тиббий таълимда бўлажак шифокорларни касбий фаолиятга тайёрлашда уларнинг мутахассислиги доирасида педагогик жараёни ташкил қилиш талаб этилади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Тиббиёт ва фармацевтика таълими ва илм – фан тизимини янада ривожлантириш чора – тадбирлари тўғрисидаги ПҚ 43-10 сон 6.05.2019
2. Даль В.И. Толковый словарь русского языка современная версия / В.И. Даль. – М.: ЭКСМО, 2011. – С.736.
3. Гулметов Э., Қобилжонов Т., Эрназаров Ш., Маврузов А. Маданиятшунослик. – Т.: “ЎАЖБНТ” маркази, 2000. 6-б.
4. Грандо А.А. Врачебная этика и медицинская деонтология / А.А. Грандо. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев: «Высшая школа», 1988. – С.191.
5. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т. 1. – СПб.: Университетская книга ООО «Алтея», 1988. –С. 447.
6. Ковелина Т.А. Образ врача в культуре: дис. д-ра философ, наук. – Ростов н/Дону: 2006. – С.296.
7. Лихачев, Б.Т. Педагогика курс лекций / Б.Т. Лихачев. – М.: «Юрайт», 2001. 667. –С. 42.
8. Медицинская этика и деонтология / под ред. Г.В. Морозова, Г.И. Царегородцева. – М.: Медицина, 1983. – С.272.
9. Силуянова, И.В. Нравственная культура врача как основание медицинского профессионализма / И.В. Силуянова // Экономика здравоохранения. 2000. № 1/42. – С.5-8.
10. Тарарышкина М.А. Формирование профессионально-личностной культуры студентов в образовательном процессе высшей медицинской школы канд. пед. наук: 13.0.01 / М.А. Тарарышкина. – Рязань – Москва: 2007. – С.180.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада тиббий таълимнинг умумий тенденциялари, тиббий таълим жараёнига қўйилган талабалар, тиббиёт соҳасида педагогиканинг ривожланиши, олимларнинг педагог ва шифокор касби ўртасидаги тафовутлар бўйича қарашлари, тиббий таълимда ўқув жараёнини ташкил этиш масалалари, тиббий таълимда ахлоқий фазилатларни шакллантириш, тиббий маданиятни ҳамда касбий маданиятни ривожлантириш масалалари ҳамда касбий маданиятнинг ўзига хос хусусиятлари тадқиқ этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье представлены общие тенденции медицинского образования студентов, развитие педагогики в медицине, взгляды ученых на различия между педагогами и врачами, организацию учебного процесса в медицинском образовании, формирование этических норм. качеств в медицинском образовании, медицинской культуре и профессиональной культуре. Изучены особенности профессиональной культуры.

SUMMARY

This article discusses the general trends in medical education for students, the development of pedagogy in medicine, the views of scientists on the differences between teachers and doctors, the organization of the educational process in medical education, the formation of ethical qualities in medical education, medical culture and professional culture. The peculiarities of professional culture are studied.